

KENTSEL TASARIM UYGULAMALARININ, İNSAN PSİKOLOJİK SERMAYESİ ÜZERİNE ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI

Pınar OĞUŞ^a, Süleyman TOY^b

Sorumlu Yazar: Süleyman TOY; E-mail: suleyman.toy@atauni.edu.tr

Özet

Kentler yaşayan ve gelişen organizmalardır. Canlı organizmaya benzeyen kentler, insanların yön verişleriyle şekil kazanmaktadır. Oluşturdukları ekosistemle insanların duygu ve davranışlarına yön verebilmektedir. Kentsel tasarım ilke ve kriterlerine uygun olarak tasarlanmış kentsel mekânlar insan hayatına ve psikolojik sermayesine olumlu katkılar sağlarken bunun aksine davranan kentler insanlar üzerinde olumsuz etkiye sebep olabilmektedir. Tüm bunlar değerlendirildiğinde kentsel tasarım uygulamalarının ve kentsel dokuların insan psikolojisi ve yaşam kalitesi üzerinde önemli etkiye sahip olduğu sonucuna varılmaktadır. Kentler tasarlanırken kullanıcıların sadece fiziksel ihtiyaçları değil sosyal ve psikolojik ihtiyaçları da göz önünde bulundurularak tasarlanmalıdır. Bu makalenin amacı; kentlerde, kentsel tasarım uygulamalarının insanlar üzerindeki sosyal ve psikolojik etkilerini incelemek ve insan psikolojik sermayesine katkılarını araştırmaktır. Bu amaç doğrultusunda yerli ve yabancı literatürde yer alan bilimsel çalışmalar derlenerek elde edilen sonuçlar ortaya konulmuştur. Bu çalışmayla birlikte kentlerin, kentsel tasarım uygulamalarının ve çevre tasarımının fiziksel boyutunun yanı sıra, insanlar üzerinde sosyal ve psikolojik etkilerinin de önemli bir yere sahip olduğuna dikkat çekilmiştir. Kentsel tasarımın insanlar üzerinde somut etkisi kadar soyut etkisinin de göz önünde bulundurulması gerektiği vurgulanmıştır. Çalışma kentsel tasarım ve psikolojik sermaye kavramlarının ilişkisine dair sınırlı olan literatüre katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler

Kentsel Mekân
Kentsel Tasarım
İnsan Psikolojisi
Psikolojik Sermaye

INVESTIGATION OF THE EFFECTS OF URBAN DESIGN APPLICATIONS ON HUMAN PSYCHOLOGICAL CAPITAL

Abstract

As cities are living and growing organisms, they gain forms through their dwellers' directives. They can shape humans' behaviours and emotions. While urban spaces designed according to urban design principles and criteria make positive contributions to human life and psychological capital, those which ignore these principles and criteria may cause negative impacts on people. It is concluded when considered these things that urban design practices and textures have significant impact on human psychology and quality of life. Cities should be designed by considering both users' physical and social and psychological needs. The study aims to examine the social and psychological effects of urban design practices on people and investigate their contributions to human psychological capital. Therefore, studies in literature were reviewed and the results are presented. The study attracts attentions to the fact that physical aspect of cities, urban design practices and environmental design have important roles in their social and psychological effects on people. It is also emphasized in the study that the intangible effects of urban design on people should be taken into consideration as well as its concrete effects. The study will contribute to the limited literature knowledge on the relationship between urban design and psychological capital.

Keywords

Urban Space
Urban Design
Human Psychology
Psychological Capital

^a Atatürk Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Erzurum; ORC-ID 000-0003-4265-5841

^b Atatürk Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Erzurum; ORC-ID 0000-0002-3679-280X

Makale Bilgisi: Derleme Başvuru: 24.06.2021; Düzeltme: 30.06.2021; Kabul: 30.06.2021; Çevrimiçi yayın: 30.06.2021

Atf için: Oguş, P., Toy, S., (2021). Kentsel Tasarım Uygulamalarının, İnsan Psikolojik Sermayesi Üzerine Etkilerinin Araştırılması, ATA Planlama ve Tasarım Dergisi, 5:1, 55-59.

© 2017 ATA PTD, Tüm Hakları Saklıdır

1. GİRİŞ

Kentsel mekânlar, insanların tüm yaşamsal faaliyetlerini gerçekleştirdiği alanlardır. Kentsel mekân insanların barınma, ulaşım, çalışma, eğlenme ve dinlenme ihtiyaçlarını karşılamaktadır (Baykal, 1996). Kentli hayatı, kentsel bir çevrede sürdürülmektedir. Bu çevrede yaşayan insanlar kentsel tasarım uygulamalarından davranışsal, duygusal ve psikolojik olarak etkilenmektedir. Kentsel çevre ve kentsel tasarım insan hayatına olumlu veya olumsuz yön vermekte ve insan hayatını sosyal ve psikolojik açıdan doğrudan etkilemektedir.

Kentsel mekânlar insanların fiziksel ihtiyaçlarını karşılayabilmenin yanı sıra, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını da karşılayabilecekleri alanlardır. Kentte yaşamlarını sürdüren kentliler için sosyal etkileşim fırsatı sunan kentsel mekânlar, aynı zamanda kentlilere yönelik farklı etkinliklere zemin hazırlayarak kent yaşamına ve toplumsal hayata katkı sunar (Kavi, 2003).

Erdönmez ve Akı (2005), kentsel mekânların insan yaşamı üzerinde önemli etkileri olduğunu ve kamusal kullanımlarıyla toplumu bir araya getiren, birbirleri ile iletişim kurmasını ve sosyalleşmeleri için olanak sağlayan alanlar olduğunu ifade etmişlerdir. Kentsel mekânda yer alan açık alanlar, meydanlar, parklar, cadde ve sokaklar; kentlilerin birbirleri ile etkileşim kuracağı, bireysel ve toplumsal olarak kendilerini ifade edebilecekleri uzlaşma alanları olarak nitelendirilmiştir.

İnsanlar içinde yaşadığı ortamı etkiler ve bu ortamdan etkilenir. Kent ve insan sakinleri arasındaki ilişki döngüsel bir ilişkidir ve birbirini takip ederek sebep – sonuç olarak etkileşimlidir. Başlangıçta insanların oluşturduğu ve şekillendirdiği kentler sonraları insanların hayatına şekil vermektedir. Bir kentlinin gündelik yaşantısında evinden çıkıp işine ya da kentsel çevredeki başka bir mekâna gidişinde karşılaştığı kentsel mekân, çevre tasarımları, kentte yaşadığı sorunlar yaşam kalitesini ve psikolojik sermayesini etkilemektedir. Bu açıdan bakılırsa kentsel çevrenin; insanın gündelik hayatını, iş hayatını, psikolojisini, sosyal yaşamını, yaşam

kalitesini yakından etkilediği gerçeği ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle kent dokusu, tasarımı, yönelişi insan hayatı ve yaşam kalitesi için oldukça önemlidir.

Luthans et al. (2004) psikolojik sermaye kavramını ortaya atmıştır. Bu kavram daha iyi bir iş performansı sağlamak için gelişime açık, yönetilebilir ve ölçülebilir özelliktedir. Psikolojik sermaye insanların başarısında pozitif psikolojik durumu yansıtır. Psikolojik sermayenin ilkeleri şu şekildedir.

Öz yeterlilik (güven): Zorlukların üstesinden gelme ve zor işleri başarmak için gerekli çaba gösterebilme yeteneği ve özgüvene sahip olma.

İyimserlik (optimizm): Halihazırda ve gelecekte başarılı olmak için pozitif düşünceye sahip olma.

Umut: Bireyin gelecekteki hedeflerini gerçekleştirmek için azmetmesi ve yeni hedefler oluşturabilme yetisi.

Dayanıklılık (direnc): Bireyin karşısına çıkan sorunları başarılı bir şekilde aşması için sürdürülebilir kararlar verebilmesi.

Luthans et al. (2004) psikolojik sermayenin temel ilkelerini esas alarak hedeflerini başarmayı ilke edinen kişilerin kararlı ve umutlu olarak sorunları çözmek için daha güçlü ve daha amaç odaklı olacaklarını belirtmiştir. Bu insanların bu sayede daha dirençli oldukları belirtilmiştir.

Yavuzçehre ve Torlak (2006), yaşam kalitesini bireyin yaşadığı hayattan ve içinde bulunduğu durumdan memnun olması, kendini ve psikolojisini iyi hissetmesi olarak tanımlamıştır. Kentsel yaşam kalitesini ise modern kent ve standartların kentte sağlanabilmesi, kentlinin kentte haklara sahip olması ve kentlinin kendini iyi hissedeceği kentsel koşulların sağlanması olarak ifade etmiştir. Bu ifadeye ek olarak Mostafa (2012), kentsel yaşam kalitesini, bireyi etkileyen sosyal, ekonomik, yapısal ve çevre unsurlarının birbirleriyle olan ilişkisi olarak tanımlamıştır.

Luthans et al. (2004)'ın psikolojik sermaye konusunda ortaya attığı dört ilke ile yaşanabilirlik göstergeleri beraber ele alındığında elde edilecek sonuç bir toplumda insanların kendini güvende hissetmesi, ortak etkinliklere katılması, hizmetlere ve mekanlara erişebilmesi ve dolayısıyla kaliteli bir yaşam sürerek mutlu olması şeklinde ifade edilebilir.

Tüm bu ifadeler dikkate alındığında insan psikolojik sermayesi; kent olgusu, kent yaşamı ve kent tasarımı kavramları ile yakın ilişki içerisinde. Bu çalışmanın amacı bir kentte, kentsel tasarım uygulamalarının insanlar üzerindeki sosyal ve psikolojik etkilerini incelemek, insan psikolojik sermayesine katkılarını araştırmak, psikolojik sermaye kavramını kentsel tasarım özelinde irdeleyerek kentsel mekânların psikolojik sermaye üzerine olası etkilerini literatürdeki çalışmalar özelinde ele almaktır. Başka bir deyişle bu çalışmanın amacı insan hayatında kentsel tasarım algısının somut etkisi kadar önemli olan soyut etkisini incelemektir.

2. YÖNTEM

Bu çalışma analitik araştırma yöntemlerinden içerik analizi yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın amacı doğrultusunda literatürde yer alan tez, makale, dergi, bilimsel çalışmalar gibi konuya dair kaynakların araştırılması ve incelenmesi çalışmanın yöntemini oluşturmaktadır. Literatür taraması araştırma konusunun analizi ve değerlendirilmesi sonucu oluşturulmuştur.

3. BULGULAR

Kentsel tasarım ilkesel olarak yalnızca mekânın fiziksel kurgusunu değil aynı zamanda oluşturacağı psikolojik kurguyu da dikkate alır ve insanlar için daha iyi bir mekân oluşturma amacını merkezine alır (Özdemir ve Ocakçı, 2017). Bu açıdan kentsel tasarım ve kentsel tasarım uygulamaları insan psikolojisi üzerinde oldukça önemlidir. Literatürde yer alan birçok çalışmada kentsel mekân tasarımlarında fiziksel boyutun yanı sıra tasarımın sosyo-psikolojik boyutunun da öneminden bahsedilmiştir. Özdemir ve Ocakçı (2017) hissiyat ilkesinden bahsetmiştir. Ayrıca kimlik, biçim, anlam, şeffaflık, ahenk ve okunaklılık kavramlarının kentsel tasarım uygulamaları için önem arz ettiğini ifade

etmiştir. Mekânsal tasarımın fiziksel ve yapısal planlama sonucu alan oluşturma fonksiyonuna ilave olarak oluşan alanlarda yaşayanların davranışları ve davranış biçimlerine olan etkileri de bir diğer fonksiyon olarak anlatılmaktadır (Paradise ve Cooney 1980). Mekânsal tasarımın kullanıcıların fiziksel ihtiyaçlarının yanı sıra psikolojilerini de dikkate alması gerektiği açıkça belirtilmektedir (Carr vd. 1992).

Tasarlanan bir mekânın başarılı olup olmadığı, mekânı kullanacak olan kişilerin mutluluğu ve sürekliliği ile ilişkilidir. Bu durum bina tasarımları, çevre tasarımları, sosyal yaşam alanları ve kentsel tasarımın tamamı için geçerlidir. Dünya nüfusunun yarısından daha fazlası kentlerde yaşamını sürdürmektedir ve bu oran her geçen gün artmaktadır. Artan nüfus ile birlikte şehirler beton yığınları haline dönüşmektedir ve açık yeşil alanlar, doğal kaynaklar, rekreasyon alanları yerini betonlaşmaya ve yapay çevreye bırakmaktadır. Doğal olmayan çevre unsurları ise insan psikolojisi üzerinde olumsuz etkilere sebep olmaktadır.

Doğal çevrenin bozulması ve yerini yapay çevre unsurlarına bırakması, insanların geleceğe dair umutlarının yok olmasına, kişilik bozukluklarına, yaşam enerjilerinin azalmasına ve toplum için verimsiz bireyler oluşmasına yol açmaktadır. Kentsel çevre tasarımlarından bu şekilde olumsuz etkilenen kişilerde stres ve anksiyete bozuklukları oluşmasına sebep olmaktadır. Bu durum insan psikolojik sermayesini de olumsuz etkilemektedir (URL1).

İç veya dış mekan tasarımlarının başarısında mekanların bireyleri şekillendirmesinden çok bireylerin çevre üzerinde kontrol sağlaması ve bu hisle kendini güvende hissetmesi önemlidir (Bond 2017).

Erdönmez ve Akı (2005) insanın hayatındaki değerleri fiziksel çevre unsurlarına dönüştürdüğünü ve daha sonra bunların insanların yaşam tarzını ve davranışlarını şekillendirdiğini belirtmiştir. Bunun aksine kentsel ortamda yapıların ve mekanların kentlerde yaşayanların zihnindeki anlamı kaybolduğunda ve anlamsızlaştığında da

kentlerin kimlikleri ile ilgili ciddi kaygıların olduğu bilinmektedir (Tekeli 2009).

Kentsel tasarım ilkeleri doğrultusunda iyi tasarlanmış bir kentsel mekân, kentsel çevrede gündelik faaliyetleri kolayca gerçekleştirebilme ve boş vakitleri geçirebilme olanakları insan yaşam kalitesini arttırmaktadır. Artan yaşam kalitesiyle birlikte, kentsel mekânda bireyler daha mutlu, fiziksel ve psikolojik olarak daha sağlıklı olmaktadır. Bu durum bireylerin geleceğe dair umutlu, özgüvenli, kentsel mekânda karşılaştığı durumlar ve yaşadığı olaylar karşısında daha iyimser ve çözüm üretici olmalarını sağlamaktadır.

Stefanou (1992)'ye göre insan psikolojisini etkileyen çevresel özellikler şunlardır (Kancıoğlu 2005): imaj oluşturma, okunabilirlik, anlam ifadesi, çağrışım oluşturabilme, özgünlük, çevrenin düzenine uyum, çevresel bileşenlerin uyumu ve çeşitliliği.

Kişilerin psikolojik ihtiyaçları doğrultusunda çevreden beklentileri, bireysel olarak farklılıklar gösterdiği için birey veya toplumu optimum seviyede tatmin eden bir çevre tasarımı mümkün olabilmektedir. Bu açıdan kentsel ortam psikolojik olarak yaşayanları mutlu, umutlu, huzurlu ve güvenli hissettirmelidir. Bunun yanında aidiyet duygusu uyandırmalı, fark ettirmeli ve etkilemelidir. Çevre içerisinde bireylerin davranışları o çevrenin imajını yansıtmaktadır ve birey çevreden edindiği imaja göre kişisel eylemlerini düzenlemektedir (Krupat 1985).

Kentsel çevrede bireyler "bilişsel şemalara" dayanan bir anlamlandırma güderler ve davranışlarını bu şema ile düzenlerler (Rapoport 1982). Çevrenin ifade ettiği anlamlar sadece biçimsellik değildir. Mekanların anlamı biçimselliğin gerisinde yer alan kavramlarla da belirlenmektedir (Weber 2000).

Kentlerde mekanlar karşısında bireylerin duygularını doğrudan ölçmeyi hedefleyen bir çalışmada (Ellard 2017), bireylerin yapısal yüzeylerden psikolojik olarak etkilendiği ve kentsel ortamın davranışlara yön verdiği sonucuna varılmıştır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada incelenen literatür sonucunda; kentsel tasarımın ve kentsel mekânın fiziksel etkisinin yanı sıra insanlar üzerinde sosyal ve psikolojik etkisinin de önemli olduğu tespit edilmiştir. Kentsel mekânın kentliler üzerinde sosyal ve psikolojik olarak olumlu veya olumsuz sonuçlar oluşturabileceği ortaya konmuştur. Bu sonuçların insan psikolojik sermayesini de etkileyebileceği ortaya çıkmıştır.

Günümüz kentlerinin oluşumunda insanlar genellikle edilgen konumdadır. Bu durum, yani insanların kentlerin oluşumunda etken bir role ve çevresel kontrole sahip olamaması durumu; aitlik hissini zayıflatmaktadır, sosyal ve psikolojik olarak olumsuz etkilere yol açmaktadır. Kent oluşumunda, tasarımında söz hakkına sahip olan insanlar kendilerini kente daha ait hissetmektedir, yaşam kalitesinin daha yüksek olduğunu düşünmektedir ve kentsel çevrede daha mutlu bireyler olmaktadır. Tüm bunların sonucu olarak ise insan psikolojik sermayesi olumlu olarak etkilenmektedir.

Kentlilerin fiziksel, sosyal ve psikolojik ihtiyaçları, dile getirecekleri istekleri göz önünde bulundurularak tasarlanan kentlerde kentliler daha güvenli hissedecek, daha mutlu yaşayacaktır. Bu durum ise onların günlük hayatlarında, sosyal hayatlarında, iş hayatlarında daha başarılı bireyler olabilmelerine katkı sağlayacaktır. Kentlerin insanlar üzerinde oluşturacağı olumlu etki ile birlikte, sağlıklı psikolojiye sahip olan insanlar; kendine özgüveni olan, geleceğe umutla bakabilen, karşılaştığı sorunlarla baş edebilecek dayanıklılığa sahip olan, çalışmaktan ve üretmekten keyif alan, sosyal çevreleri ile sağlıklı iletişim kurabilen bireyler olarak kentte yaşamlarını sürdüreceklidir.

İnsan ölçeğine uygun, kentsel tasarım ilke ve kriterlerini göz önünde bulundurularak oluşturulan tasarımlar kent yaşanabilirliğine olumlu katkı sağlamaktadır. Yaşanabilirlik düzeyi yüksek bir kent, kentlilerin psikolojik sermayesine de olumlu katkılar sağlayacaktır.

İnsan psikolojik sermayesini önemli ölçüde etkileyen kentlerden olumlu etkilenmek amacıyla kentlerin insan yaşamına uygun ve

elverişli biçimde tasarlanması gerekmektedir. Kentsel tasarım ilke ve kriterleri göz önünde bulundurulmalıdır. Kentlerin oluşturacağı bu olumlu etkiler sayesinde, yaşam kalitesine de önemli ölçüde katkı sağlanmış olacaktır.

KAYNAKLAR

- Bond M. (2017). The hidden ways that architecture affects how you feel. <https://www.bbc.com/future/article/20170605-the-psychology-behind-your-citys-design> [Erişim tarihi: 01.07.2021]
- Carr, S., Francis, M., Rivlin, L.G., Stone, A.M., (1992). Public Space. Cambridge University Press, Cambridge
- Ellard, CG. (2017). A new agenda for urban psychology: Out of the laboratory and onto the streets. *Journal Of Urban Design and Mental Health*. 2(3)
- Erdönmez, M. E. ve Akı, A. (2005). Açık Kamusal Kent Mekanlarının Toplum İlişkilerindeki Etkileri. *Megaron Dergisi* 1(1):67-87.
- Kancıoğlu M. (2005). Çevresel İmaj, Kimlik Ve Anlam Kapsamında Turizm Binalarına İlişkin Kullanıcı Değerlendirmeleri. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*. 10 (2): 49-62
- Krupat, E. (1985). People in cities: The urban environment and its effects. Cambridge University Press.
- Luthans, F., Luthans, K.W. and Luthans, B.C., (2004). Positive psychological capital: Beyond human and social capital. *Business Horizons*, 47 (1 January–February), pp 45–50. doi 10.1016/j.bushor.2003.11.007
- Mostafa, A. M. (2012). Quality of Life Indicators in Value Urban Areas: Kasr Elnile Street in Cairo. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 50, 254–270
- Özdemir, B., Ocakçı, M. (2017). Kentsel Tasarım Kriterlerinin Mekânın Algısal Atmosferine Etkisi. *Uluslararası Hakemli Tasarım Ve Mimarlık Dergisi*. Mayıs / Haziran / Temmuz / Ağustos (11): 74-77
- Paradise, R. C., Cooney, N. L., (1980). Methods for Assessments of Environments. Krasner, L. (Ed.). *Environmental Design and Human Behavior: A Psychology of The Individual In Society*. Pergamon Press Inc.
- Rapoport, A., (1982). The Meaning of The Built Environment: A Nonverbal Communication Approach. University of Arizona Press
- Stefanou, J. (1992) Environmental Iconolgy. A Tool for Analysis for the Qualitative Improvement and Touristic Development of Places, Tourism and the Environment, pp.35-41, Eds.Briassoulis, H. And Straaten J.V.D., Kluwer Academic Publishers, London.
- Tekeli, İ. (2009). Modernizm, modernite ve Türkiye'nin kent planlama tarihi. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- URL-1, <https://blog.burotime.com/tasarimin-insanlar-uzerindeki-etkisi/> [Erişim tarihi: 01.07.2021]
- Weber, M., (2000), Şehir / Modern Kentin Oluşumu (Çev. M.Ceylan), Bakış Yayınları, İstanbul.
- Yavuzçehre, PS. , Torlak, S E. (2006). Kentsel Yaşam Kalitesi Ve Belediyeler: Denizli Karşıyaka Mahallesi Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 6 (4):184 – 207.